

AARHUS TEATER
STORE SCENE

MAXIM GORKIJ
SOMMERGÆSTER

20. Juni 1979

Maksim Gorkij og teatret

Maksim Gorkij – aftenens forfatter

Maksim Gorkij blev født i 1868 og døde i 1936. Han nåede at leve i det gamle Rusland og fik sin del af arven fra den store klassiske russiske litteratur, men han levede også en lang tid i det nye Sovjetunionen, hvor han var en af de førende skikkelser i kulturlivet og en af dem, som udformede den socialistiske realisme.

I sin barndom og ungdom flakede han om i hele Rusland og arbejdede i de mest forskelligartede fag. Han lærte mennesker at kende i alle samfundets lag og skabte basis for en radikal politisk indstilling, som også tidligt bragte ham i kontakt med myndighederne og lærte ham fængslerne at kende indefra. Det har han skrevet om i sine omfattende erindringer, som flere gange er udgivet på dansk.

Men hele den erfaring han indsamlede om livet i Rusland, kom til udtryk i mange noveller. I dem møder man de farverige skikkelser, som Gorkij traf på sin lange færd rundt i Rusland. De er skildret som de egentlige repræsentanter for det russiske folk i al deres særhed, men samtidig som ofre for et uretfærdigt samfundssystem. I novellerne er Gorkij måske mere optaget af det eksotiske og romantiske ved sine skikkelser, men til gengæld så blev han så meget mere målrettet med sin pen, da han begyndte at skrive for scenen.

Gorkij nåede at skrive hen imod 20 skuespil efter århundredskiftet. Mange af dem blev skrevet til det berømte Moskvas Kunstnerteater, men samarbejdet mellem teatret og Gorkij var ikke altid lige let.

På den ene side var det naturligt, at Kunstnerteatret, som først og fremmest er kendt som det teater, der formåede at spille Anton Tjekhovs skuespil frem til succes, var interesseret i Gorkijs skuespil, der i betydelig grad knytter sig til en tjekhovsk skuespilform.

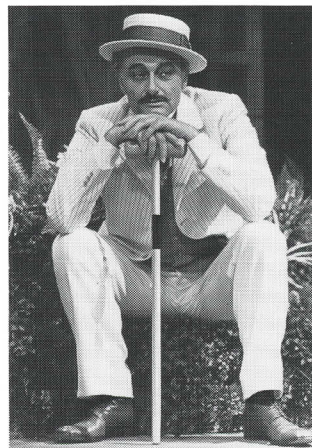
Men på den anden side lå den tjekhovske diskretion og anyd-

ning Gorkij fjern: Gorkij viser, hvad han vil med sine skuespil. Og en af teatrets ledere, *Konstantin Stanislavskij*, brød sig absolut ikke om tendensiøse stykker, og han havde betydelige problemer med at spille i Gorkijs stil, der efter hans opfattelse byggede på »*aforismer beregnet på effekt og svulstige vendinger som i en prædiken*.«

Da Gorkij skrev sit første skuespil, »*Småborgere*«, var myndighederne på det rene med, at der lå noget farligt skjult hos ham. De havde indset – ligesom Gorkij selv – at teatret gav ganske særlige muligheder for at påvirke.

Da stykket derfor skulle opføres på Kunstnerteatret i 1902, var politiet ikke tilfreds med, at der allerede før prøverne var foretaget censurindgreb i stykket, de sendte også en mand hen til generalprøven, for at han skulle lægge mærke til »*sådanne steder og udtryk, som ved læsning ikke gør indtryk, men som på scenen kan have*

Ulf Stenbjørn – som forfatteren Sjalimov

Varvara (Birgitte Bank-Mikkelsen) på skovtur med sin mand Basov (Karl Erik Christophersen)

uønsket virkning.» (Fra politi-arkivet.)

Generalprøven har ikke gjort politiet tryk, for man tillod kun fire opførelser, og kun ved abonnementsforestillinger, hvor man havde en vis sikkerhed for publikums sammensætning.

Ængstelsen kunne være begrundet, skuespillet skildrer et småborgerligt købmandsmiljø, hvor der optræder en plejesøn Nil, der er revolutionær.

Hans »aforisme«-replikker kunne godt give grund til ængstelse: »Herre er kun den, der arbejder!« eller »Rettigheder gives ikke, rettigheder tager man!« Men der skete ikke noget. Stykket havde ikke nogen særlig succes.

Det beroligede formentlig politiet, for da Gorkijs næste stykke »*Natteherberget*« havde premiere et par måneder senere (i slutningen af 1902), var man ikke slet så omhyggelige, – og så

kom der en bragende succes til Gorkij med et stykke, som af tilskuerne blev oplevet som ansatsen til et opgør med det gamle samfund.

»*Natteherberget*« har også senere vist sin levedygtighed og er blevet opført i mange lande. Det handler om en flok af samfundets udskud, hver med sin egen fortvivlelse.

De stilles over for Luka, som søger at give dem troen som frelse, men den stærkeste viser

sig at være Sanin, der proklamerer sandheden og agtelsen for mennesket som grundlag for et bedre liv: »*Det er kun mennesket, der virkelig er til, alt andet er hans hænder og hans hjernes værk. – Mennesket! Det er prægtigt! Det klinger – stolt!*« Under prøverne kom en skuespiller hen til Gorkij og spurgte ham om, hvilken virkning man skulle tilstræbe.

Gorkij svarede: »*Hvis det lykkes Jer at ryste tilskuerne, så de ikke mere føler sig godt tilpas på deres pladser, så er jeg tilfreds.*«

Det lykkedes, – og det lykkedes også at give stykket en sådan succes, at bogudgaven på et år blev solgt i 750.000 eksemplarer.

Allerede i 1900 havde Gorkij fået ideen til »*Sommergæster*«

– og også det stykke kom til at skabe en del uro rundt omkring i Rusland. Måske også fordi tiderne var blevet mere urolige, og publikum i højere grad tog mod og brugte meningene fra scenen. De forskellige lejre i russisk kulturliv skændtes offentligt under teateropførelserne, og revolutionære benyttede lejligheden til at uddele løbesedler med bl.a. »Ned med selvherskerdømmet«.

»*Sommergæster*« var oprindeligt tænkt som en novelle, faktisk havde Gorkij i 1899 lovet den til et tidsskrift, men netop omkring år 1900 synes tanken om at skrive for teatret at modnes hos Gorkij, for mens han arbejdede med »*Småborgere*« udformede han ideen til »*Sommergæster*«.

Og i 1901 skrev han i et brev: »I morgen giver jeg mig i kast med

et nyt skuespil... Det bliver poetisk, med lidenskaber og en helt med idealer... Den kvindelige hovedperson er datter af en vaskekone og demokrat. Hun har gået i gymnasiet og er gift med en advokat og foragter det liv, hun lever.«

Dermed er grundtrækkene til Varvara Mikhajlovnas skikkelse givet, og i et andet brev på den tid skrev Gorkij, at forfatteren Sjalimov skulle tegnes efter den liberale skribent og filosof Berdjajev, som var en af Gorkijs politiske modstandere.

I juli 1902 skrev Gorkij: »Jeg er ved at lægge sidste hånd på »*Sommergæster*« – men han kom til at skrive det om mange gange endnu. Gorkij arbejdede uhyre meget på dette stykke. Da han endelig i februar afsluttede det og præsenterede det for instruktører og skuespillere, besluttede han endnu en gang at omarbejde det fra ende til anden.

I marts og april 1904 læste Gorkij »*Sommergæster*« for Kunstnerteatrets medarbejdere. De var ikke ubetinget positive, men bad alligevel i august om at måtte få stykket til opførelse. Gorkij svarede henholdende, han var i færd med endnu en bearbejdelse, og i øvrigt havde han fået kontakt med et nyt Sct. Petersburg teater, som var ledet af Vera Kommisarsjavska, og som i øvrigt i sin stab havde nogle af de bedste folk fra Kunstnerteatret.

Det var på det teater, at »*Sommergæster*« fik premiere den 10. november 1904. Stem-

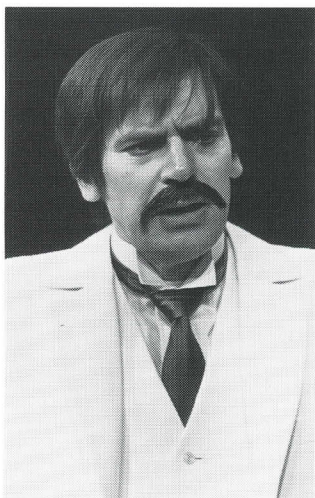
(Fortsættes)

Ingeniør Suslov (Svend Dam)
på skovtur med sin hustru
Julija (Lizzi Lykke)

Øverst t.v. : Marja Lvovna
(Lone Rode) med den klovne-
sminkede Vlas (Søren
Spanning).
Øverst t.h. : Kalerija (Karen-
Lis Ahrenkiel).
Herunder t.v. : Rjumin (Ejner
Hans Jensen).
Herunder t.h. : Det gen-
forenede ægtepar Dudakov
(Folmer Rubæk) og Olga
(Vibeke Kull) på skovturen.

*Samyslov (Hother Bøndorff)
og Kalerija (Karen-Lis
Ahrenkiel)
Nederst: Julija Filippovna
(Lizzi Lykke).*

ningen i det russiske samfund var på kogepunktet. Kort tid efter fandt den første, fejlslagne russiske revolution sted, nemlig d. 9. januar 1905. Der var basis for at opfatte stykket som en politisk manifestation, og det gjorde man, – såvel i Sct. Petersburg som rundt om i provinsbyerne, hvor stykket meget kort tid efter kom på teatrenes repertoire.

Under premieren i Sct. Petersburg kom det til råben og skrig mellem de to lejre, – store dele af publikum tog stykkets tendens til sig som udtryk for deres egne politiske hensigter, mens andre hylede det ud.

De sidste måtte forlade teatret. To dage efter revolutionen blev Gorkij arresteret. Det fremkaldte talrige protester fra ind- og udland, – og for at undgå yderligere demonstrationer blev opførelserne af hans skuespil efterhånden standset.

Gorkij blev løsladt efter et par måneder. Under sin indespærring havde han skrevet et nyt skuespil, »Solens børn« som snart fik premiere, men som også snart forsvandt igen fra scenen. Gorkij anså det selv for sit svageste skuespil. Han skrev dog hurtigt videre: I 1905 kom »Barbarer«, i 1906 kom »Fjender« – og sådan fortsatte han en jævn produktion af skuespil lige frem til sin død.

Alle Gorkijs skuespil er miljøskildringer, hvor en række typiske repræsentanter for samfundets brydninger træder frem. I de tidlige skuespil er det de revolutionæres kamp mod det gamle samfund, i de senere er det brydningerne mellem det gamle og det ny i Sovjetsamfundet.

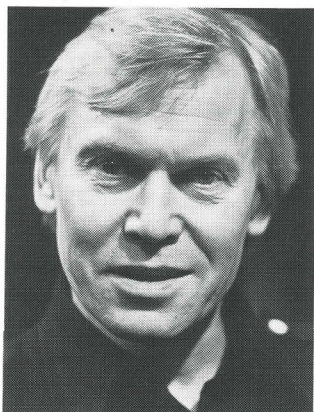
Men gennemgående er det, at Gorkij understreger, hvad han vil med sine skuespil, og lige så gennemgående er det, at hans holdning bygger på en endeløs tiltro til mennesket.

Kjeld Bjørnager

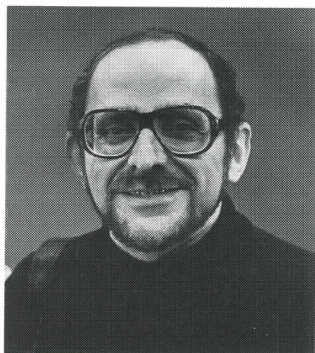

Herover: Kolon, Suslovs onkel (Aksel Erhardsen) t.h. taler med Vlas (Søren Spanning). I baggrunden Suslov (Karl Erik Christophersen).

Herunder: Varvara (Birgitte Bank-Mikkelsen) med forfatteren Sjalimov (Ulf Stenbjørn).

MOGENS PEDERSEN – *aftenens instruktør* – gæster for anden gang Aarhus Teater. Sidst stod han for opsætningen efteråret '77 af Sten Kaaløs »Komedie i Grænselandet«. I denne sæson har han tidl. iscenesat »My Fair Lady« på Det Danske Teater og Finn Methlings »Naboer« på Det kgl. Teater.

DAN NEMTEANU – *aftenens scenograf* – løser hermed sin femte scenografiske opgave på Aarhus Teater. Tidligere har han stået for: »Den skaldede sangerinde« og »Jacques« og »Struensee var her« på Studio, og »Peer Gynt« og »Miraklet i Kødbyen« på Store Scene. Født i Rumænien, men nu bosat i Sverige, hvor han har haft mange scenografiske arbejder på bl. a. Malmö Stadsteater.

Før aftenens forestilling

Vi er i Rusland i 1904

Blandt pæne mennesker, velbjegete borgere, mennesker med en god, ja ligefrem højere, uddannelse, hvis familier en eller to generationer tilbage levede en hård og daglig kamp som arbejdere eller småhåndværkere.

Det er altså mennesker med rødder i folket, som har haft evner og muligheder for at skaffe en bedre og rigere tilværelse end deres forældre og bedsteforældre.

Vi er i et rekreativt område med skov og sø, hvor man kan leje sig ind for sommeren. Husene ligger ret tæt, og momentvis forekommer det én, at det minder om livet på vore egne camping-pladser og sommerhus-områder, hvor man ligeledes bor sammen sommeren igennem og prøver at komme hinanden ved.

Man flytter herud i den varme tid væk fra byens larm og trivialitet. Man hygger sig med hinanden, og forsøder tilværelsen med så mange af civilisationens goder, som man har orket at slæbe med.

Man slår tiden ihjel – og man passer sit arbejde herfra.

Den gruppe mennesker – tretten i alt – som vi skal følge stykket igennem, er alle på scenen fra begyndelsen, og uden særlige omsvøb begynder de at fordybe sig i private og indbyrdes relationer, som vi tilsyneladende ikke har forudsætninger for at forstå – men langsomt, og som ud af et virvar, begynder et puslespil at lægge sig tilrette for os – billedet af en levevis, en klasse.

Men imens man sidder og følger dem, deres rastløshed, deres ensomhed midt i latteren og samværet, deres klamren sig til øjeblikkelige værdier og de-

res angst for livet og for fremtiden, er det som om noget pludselig bliver påtrængende bekendt.

Den første russiske revolution fandt sted i 1905.

Mogens Pedersen

Regi: Max Hansen –
Per Søegaard –
Joe Otterstrøm
Suffli: Ingrid Gottschlack
Belysning:
Orla Pind/Peder Jacobsen
Instruktørassistent:
Carsten Grønning
Musikalsk assistance:
Peter Beck

Scenemester: Kai Johansen
Malersal ved
Jens-Anker Olsen
Skræddersal ved Hanne Gissel
Belysningsmester:
Niels Emil Larsen
Tonemester: Jens Ravn
Teaterrekvisitør:
Frode Sørensen/Viggo Jensen
Teaterfrisør: Joan Gylling
Produktionsleder:
Jørn Walsøe

Aarhus Teater, Store Scene
sæson 1978/79
Danmarkspremiere:
31. marts 1979

Teaterchef:
Henrik Bering Liisberg
Teatersekretær:
Jacob Kielland

Teaterforlag: Arlecchino

Plakat og programforside:
Dan Nemteanu
Foto under de afsluttende prøver: Rolf Linder
Program: Bent Frandsen/
Kjeld Bjørnager

Tryk: Kannike Tryk, Århus.

Sommergæster

Skuespil af Maksim Gorkij

På grundlag af *Peter Stein* og *Botho Strauss'* bearbejdelse

Isenesættelse: *Mogens Pedersen*

Oversættelse: *Kjeld Bjørnager* • Scenografi: *Dan Nemteanu*

Medvirkende:

Sergej Basov, advokat	<i>Karl Erik Christophersen</i>
Varvara Mikhajlovna (Varja), hans hustru	<i>Birgitte Bank-Mikkelsen</i>
Kalerija, Basovs søster	<i>Karen-Lis Ahrenkiel</i>
Vlas, Varvaras bror	<i>Søren Spanning</i>
Pjotr Ivanovitj Suslov, ingeniør	<i>Svend Dam</i>
Julija Filippovna, hans hustru	<i>Lizzi Lykke</i>
Kirill Dudakov, læge	<i>Folmer Rubæk</i>
Olga, hans hustru	<i>Vibeke Kull</i>
Jakov Sjalimov (Jaska), forfatter	<i>Ulf Stenbjørn</i>
Pavel Sergejevitj Rjumin	<i>Ejner Hans Jensen</i>
Marja Lvovna, læge	<i>Lone Rode</i>
Semjon Semjonovitj Kolon, Suslovs onkel	<i>Aksel Erhardsen</i>
Samyslov, Basovs fuldmægtig	<i>Hother Bøndorff</i>
Pustobajka, vægter	<i>Mads-Peter Neumann</i>
Kropilkin, vægter	<i>Asger Reher</i>
Sasja, Basovs barne pige	<i>Ruth Maisie</i>

Handlingen foregår på landet i Rusland i begyndelsen af dette århundrede

1. akt: En eftermiddag foran Basovs sommerhus

2. akt: Samme sted nogle timer senere

PAUSE

3. akt: En sen eftermiddag et sted i skoven

4. akt: En aften i haven bag Basovs hus

Spilletid: ca. 3 timer.

GORKIJ i Danmark

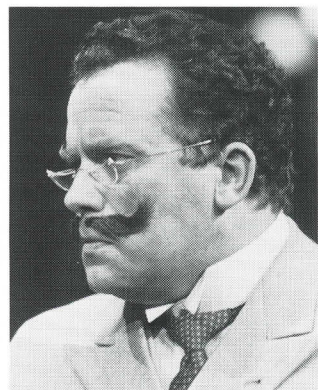
Maksim Gorkij er ikke en ofte spillet dramatiker i Danmark. Hans mest kendte skuespil »Natteherberget« har dog nået en hel del opførelser på danske scener. Første gang kun som »Natteherberg« – med undertitlen »Billeder fra Dybet« allerede to år efter ur-premieren i Rusland, nemlig 16. marts 1904, hvor det havde premiere på Det kgl. Teater i Johannes Nielsens iscenesættelse.

Senere har »Natteherberget« været spillet på *Riddersalen* (1946, *Radioteatret* (10/4 1956), *Aarhus Teater* (som hidtil eneste Gorkij-forestilling med premiere 7/3 1961), *TV-teatret* (28/10 1964).

I 1909 – 6. maj – havde Det kgl. Teater premiere på sin anden og hidtil sidste Gorkij-forestilling, »Småborgere«, der dog kun stod på plakaten to gange.

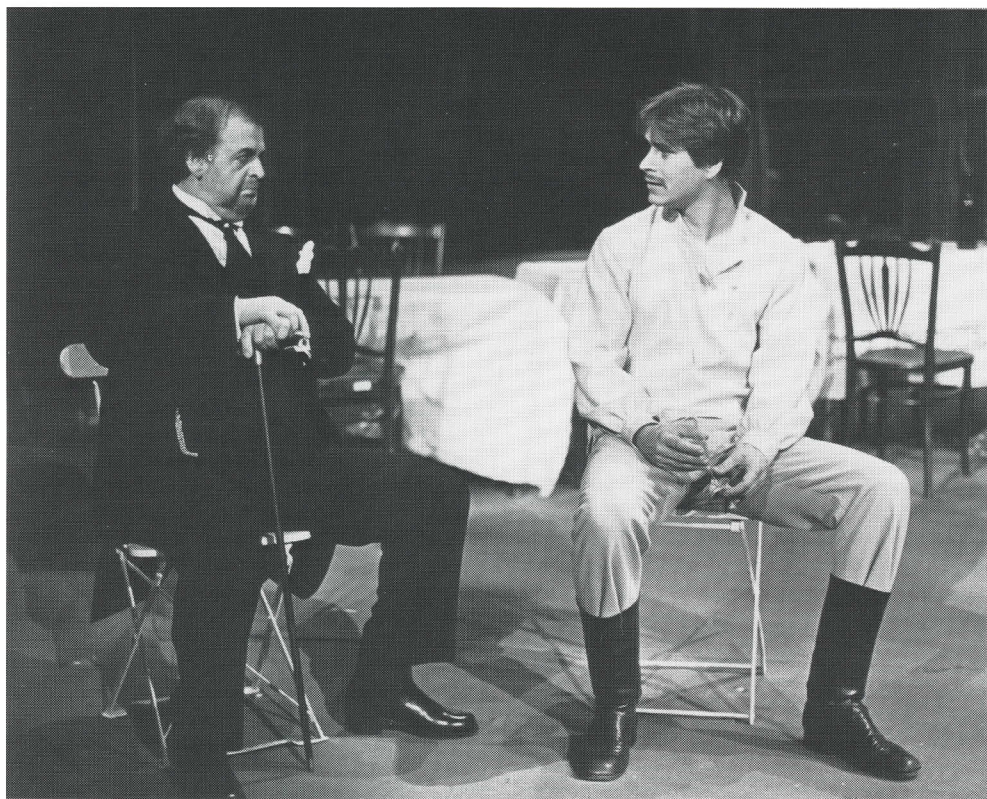
På scenen er indtil nu kun endvidere opført »Fjender«, som Fiol-Teatret har haft på repertoire i denne sæson.

TV-Teatret har 27/8 1972 sendt hans »Solens Børn« og Radioteatret har udsendt »Jegor Bulytjov« (16/12 1958), »Vassa Zjeleznova« (en moder) 1. maj 1972 samt »Familien Zykov« (6. oktober 1978).

Maksim Gorkij og samtiden

- 1868** Maxim Gorkij fødes
Dostojevskijs roman *Idioten* udkommer
Negrene får stemmeret i USA
- 1870** Fransk-tysk krig
- 1873** Sibiriske provinser erobres af Rusland
Tolstojs roman *Anna Karenina* udkommer
- 1877** Russisk-tyrkisk krig
Politiske attentater i Rusland
- 1881** Alexander 2. dør efter attentat: det hemmelige politi oprettes
Smokingen kommer på mode
- 1883** Benzinmotoren opfindes
- 1888** Første slæderejse tværs over Grønland
Conan Doyle introducerer Sherlock Holmes
- 1892** Gorkijs første offentliggjorte historie *Makar Tjudra*
- 1897** Lenin idømmes 3 års forvisning for revolutionær virksomhed
- 1900** Gorkijs roman *Tre mennesker*
Johannes V. Jensens roman *Kongens fald*
- 1902** Gorkijs skuespil *Småborgere* og *Natteherberget*
- 1904** Gorkijs skuespil *Sommergæster*
Russisk-japansk krig
Tjekovs skuespil *Kirsebærhaven*
- 1905** Gorkijs skuespil *Solens børn*
Arbejderdemonstrationer i Rusland: Den blodige søndag
Gorkij arresteres
- 1906** Gorkijs skuespil *Barbarer* og *Fjender*. Romanen *Moderen*
Köpenick-affæren i Tyskland
Gorkij forlader Rusland
- 1907** Munken Rasputin får adgang til det russiske hof
Freud introducerer dybdepsykologien
- 1908** Gorkijs skuespil *De sidste* og romanen *Provinsbyen Okurov*
- 1910** Gorkijs skuespil *Særlingene*, *Børnene* og *Vassa Zhelez-nova*
- 1913** Gorkijs skuespil *Familien Zykov*
Gorkij vender tilbage til Rusland
- 1914** Gorkijs første erindringsbog *Min barndom*
1. verdenskrig bryder ud
På østfronten mister russerne 2 millioner mand
- 1917** Den russiske revolution
Martin Andersen Nexø's sociale roman *Ditte Menneske-barn*
- 1918** Gorkijs anden erindringsbog *Mellem fremmede*
Attentat mod Lenin
- 1919** Gorkijs skuespil *Den gamle mand*
Folkeforbundet grundlægges
Interventionskrige i Rusland
- 1921** Gorkij forlader atter Sovjet
- 1923** Gorkijs tredje erindringsbog *Mine læreår*
Mislykket Hitler-kup i München
- 1924** Lenin dør

*Kolon (Aksel Erhardson) i fortrolig samtale med Vlas (Søren Spanning)
Motsatte side: lægen Dudakov (Folmer Rubæk).*

- 1925 Gorkijs roman Artamonov-slægtens historie
Hitlers Mein Kampf
Kafkas Processen
- 1927 Gorkijs skuespil Falske penge, samt den uafsluttede Klim
Samgins levned
Herman Hesses Steppeulven
- 1928 Gorkij vender tilbage til Sovjet
Den første russiske 5-årsplan
Bert Brechts Laser og Pjalter
- 1929 Stalin bliver enehersker
Amerikansk børskraks
- 1932 Gorkijs skuespil Yejor Bulychov og andre
- 1933 Gorkijs skuespil Dostigayev og andre
Hitler bliver rigskansler
Per Lagerkvists antinazistiske skuespil Bøddlen
- 1934 Sovjet optages i Folkeforbundet
Moskvaprocesserne
- 1936 Sovjetunionens nye forfatning
Nye udrensninger i Moskva
Maxim Gorkij dør

(Jørgen Heiner)

Det var den berømte tyske instruktør *Peter Stein*, der i samarbejde med dramaturgen *Botho Strauss* lavede den bearbejdelse af Gorkijs »Sommergæster«, der danner grundlag for aftenens forestilling. Stein/Strauss udgave, med Stein som instruktør, havde premiere på *Schaubühne am Halleschen Ufer* i Vestberlin, en af Europas mest omtalte og nyskabende teaterscener, den 22. december 1974. Forestillingen blev også indspillet på TV (vist i dansk tv) og drog på turné til en række lande. Bearbejdelsen er senere blevet spillet på adskillige europæiske scener, i Sverige bl.a. i Göteborg og Malmø.

Herover: Varvara (Birgitte Bank-Mikkelsen). T.v.: Julija (Lizzi Lykke) og Samyslov (Hother Bøndorff). Nederst t.v.: Kalerija (Karen-Lis Ahrenkiel) læser op for sommergæsterne. Herunder: Kolon (Aksel Erhardtsen).

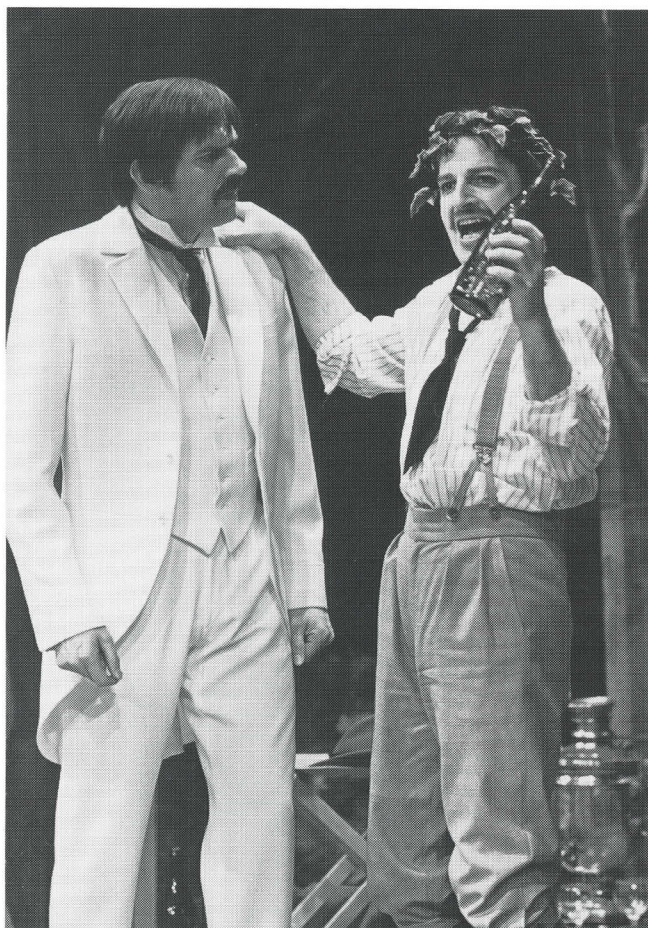
*Herover t.v.: Ægteparret
Dudakov i skænderi (Vibeke
Kull og Folmer Rubæk).*

*Herover t.h.: søskendeparret
Vlas (Søren Spanning) og
Varvara (Birgitte
Bank-Mikkelsen).*

*T.v.: advokat Basov (Karl Erik
Christoffersen) spiller et parti
skak med forfatteren Sjalimov
(Ulf Stenbjørn).*

Maksim Gorkij om »Sommergæster«

i et brev til Max Reinhardt,
december 1904

Jeg ønskede at skildre den del af den russiske intelligens, som er udgået fra det demokratiske lag i samfundet, og som senere, da de har nået en vis social status, har mistet deres forbindelse med folket, som de er blodsbeslægtede med; de har glemt folkets interesser, glemt nødvendigheden af at udvikle folkets liv...

Den intelligens står mellem folket og borgerskabet, er uden indflydelse på livet, uden kraft, og de føler kun angst over for livet, de er fyldt af en splittelse, ønsker at leve et interessant, smukt og – fredeligt, stille liv, og de leder bare efter en mulighed for at retfærdiggøre deres skamløse passivitet og deres forrædderi mod det kendte ord – demokratiet.

Det borgerlige samfund er i hastig udvikling og kaster sig ud i mysticisme og determinisme – ud i alt det, som kan skjule den barske virkelighed, der fortæller mennesket: enten må du lave om på livet eller jeg gør dig til krøbling og udsletter dig.

Og mange af intelligensen følger borgerskabet ud i mysticismen eller andre af filosofiens mørke afkroge – det er lige meget hvilken, bare de kan skjule sig.

Det er dramaet, som jeg forstår det. Nøglen til det er – efter min mening – Marja Lvovnas monolog i sidste akt.

Herover: Sommergæsterne i 4. akt, f.v. Kolon (Aksel Erhardsen), Suslov (Svend Dam), Dudakov (Folmer Rubæk), Olga (Vibeke Kull), Samyslov (Hother Bøndorff), Basov (Karl Erik Christophersen), Julija (Lizzi Lykke) og Marja (Lone Rode).

T.v. Vlas (Søren Spanning) med Marja Lvovna (Lone Rode).

Modsatte side: Øverst: Rjumin (Ejner Hans Jensen) på skovturen med Suslov (Svend Dam).

Nederst: Varvara (Birgitte Bank-Mikkelsen) og Marja (Lone Rode).

Bagsiden: F.v. Julija (Lizzi Lykke), Varvara (Birgitte Bank-Mikkelsen), Kolon (Aksel Erhardsen) og Marja Lvovna (Lone Rode).

